

МАРЕК КАСАЛЛИГИ

Маҳмудов Фарҳод Баҳодир ўғли

*Термиз давлат муҳандислик ва агротехнологиялари университети Ветеринария
медицинаси таълим йўналиши 2-босқич талабаси*

farhodmaxmudov@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0008-5723-4656>

Telefon raqam: +998 93 215 53 06

Аннотация: Мазкур матнда паррандаларда учрайдиган хавфли вирусли касалликлардан бири — **Марек касаллигининг** келиб чиқиш тарихи, иқтисодий зарари, қўзғатувчиси ва эпизоотологияси батафсил ёритилган. Шунингдек, касалликнинг патогенези, клиник белгилари (оёқ-қанотларнинг фалажланиши, кўз рангдор пардасининг ўзгариши), патологоанатомик кўринишлари ва таъхислаш усуллари баён этилган. Хужжатда касалликнинг олдини олиш чора-тадбирлари, хусусан, куркаларнинг герпес вирусидан тайёрланган вакциналар орқали иммунитет ҳосил қилиш усуллари ва фойдаланилган асосий адабиётлар рўйхати келтирилган.

Калит сўзлар: Септицемия, карбункула, зооантропоноз, бацилла, спорадик, атипик, антибиотик, ўчоқ, махсус ва умумий, гемофилия.

Марек касаллиги товуклар касаллиги бўлиб, вирус қўзғатади. Оёқлар нервининг чала ва тўлиқ фалажланиши, кўз рангдор пардасининг кўкимтир рангга кириши, лимфоцит ва плазматик хужайралар томонидан бошқарилмайдиган пролиферитик ўзгариш билан ифодаланади. Марказий нерв системаси, шунингдек қанотлар, дум ва бўйин зарарланади. Касаллик биринчи марта 1907 йилда венгер олими Марек томонидан аниқланди. Унинг вируси узоқ муддат ўрганилиб, 1967 йилги Халқаро конгрессда мустақил касаллик деб эълон қилинди. Марек касаллиги ҳозирги пайтда паррандачилик тараққий қилган мамлакатларнинг ҳаммасида тез-тез учраб туради. Жумладан бизнинг мамлакатимизда ҳам кейинги 15-20 йил ичида қайд қилиниб турибди.

Иқтисодий зарар. Асосан 4 ҳафталикдан 22 ҳафталикгача бўлган жўжалар касалланади. Ўлим 1-30 фоиз, кўппинча 3-5 фоиз атрофида рўй бериб, ойлаб давом этади. Касаллик бошлангандан 1-1,5 ой кейин ўлим 30 фоизгача етади. Касаллик лейкоз билан ассоциация ҳолатида кечса, лейкоз вирусига нисбатан синергизм кучайиб, талофат 90 фоизга етиши мумкин. Касаллик чикқудек бўлса,

хўжаликни соғломлаштириш ва карантин ўтказиш учун маълум микдорда маблағ сарфлаш талаб этилади.

Қўзғатувчиси. Касалликнинг қўзғатувчиси бўлган вирус товуқ эмбриони ва культура хужайраларида яхши ўсиб ривожланади ва кўпаяди. У ҳар хил объектлар (тўшама, асбоб-анжомлар ва бошқалар)да 1 йилгача сақланиши мумкин. Вирус парранда пати фолликулаларининг эпителиал хужайраларида ўсиб ривожланади.

Эпизоотологияси. Касаллик кенг тарқалган бўлиб, Европа мамлакатларининг кўп жойларида учрайди. Асосан товуқлар, айрим ҳолларда эса беданалар, ўрдак, курка, оққуш, тустовуқлар касалланади. Касалликка энг мойили жўжалар ҳисобланади. Уларда 2 ҳафталикгача кўпроқ учрайди. Касал паррандалар касаллик қўзғатувчи асосий манбадир, чунки улар нафас олиш ва овқат ҳазм қилиш аъзоларининг чиқиндилари билан ташқи муҳитга вирус ажратиб туради. Қуриб кўчиб тушган пат фолликулалари ва қазғоқлар билан ҳам вирус ажралиб тушади. Вируслар товуқхоналарнинг чангларида кўп учрайди.

Табиий шароитда вирус икки йул билан тарқалади: касал товуқлардан олинган эмбрионлар-вирус ташувчилар орқали (вертикал йул билан тарқалиш); бевосита ва билвосита касаллик қўзғатувчисининг манбаи орқали (горизонтал йул билан тарқалиш). Бундан ташқари, қора қўнғизлар ҳам вирус ташувчи хизматини ўтайди. Вирус ташувчанлик ва вирус тарқатувчанлик Марек касаллигида умр бўйи давом этиши мумкин. Жўжаларнинг қорин пардасига, мускули орасига, венасига, териси остига, интрацеребрал ва интраназал усулларда юқумли материал юбориб, касаллик қўзғатиш мумкин. Бир кунлик жўжалар яхши ва қулай объект ҳисобланади.

Патогенез. Касалланган паррандалар қонида вирус аниқланади. Организмда вирус лейкоцитлар билан тарқалиб, лимфоид хужайраларда ўсиб, ривожланади (фабриция халтачаси, талоқ, тимус, муртак ва кўр ичакда). Буйрак каналининг эпителиал тўқималари ҳамда патлар фолликулалари вирус ривожланиб ўсиши учун энг қулай жойдир. Оқ қон таначалари кучли зарарланади.

Клиник белгилари. Марек касаллигининг вируслари вирулентлик хусусияти бўйича бир-биридан фарқ қилади. Унинг бир хиллари ўткир кечадиган касаллик қўзғатса, бошқа хиллари сурункали кечадиган касаллик қўзғатади, айримлари эса авирулентлидир. Кўпчилик қўзғатувчилар Марек касаллигида хўрозлар товуқларга қараганда чидамлилигини аниқлашди. Оқ плимутар зотлари касалликка ўта мойил бўлади.

Касаллик сурункали кечганда яширин даври 2-3 ҳафта давом этиб, марказий ва периферик нерв системаси зарарланади: касал парранда оқсайди, оёқ, бўйин,

қанот ва дум чала ёки тўлиқ фалажланади, кўзнинг рангдор пардаси кўкимтир бўлиб, қорачиги кичрайиб кетади, бу пировард натижада кўрликка олиб бориши мумкин.

Ўткир кечганда 1 ойликдан 5 ойликгача бўлганлари кўп касалланади. Касаллик бирданига бошланиб, чала ёки тўлиқ фалаж кузатилади. Бир ҳафта ичида 1-2 ойлик жўжалар касалга чалиниб бўлади. Касалга чалинган паррандаларда депрессия, атаксия ва бўғилиш ҳоллари кузатилиб, озиш ҳамда дегидратация ҳолатлари намоён бўлади. Касаллик бошлангач, 2-6 ҳафтадан кейин паррандалар ўла бошлайди.

Кўпинча Марек касаллиги юқумли бронхит, респиратор микроплазмоз, колибактериоз ва кокцидиозлар билан асоратли ҳолатда учрайди. Лейкоз билан ҳам ассоциация шаклida намоён бўлади.

Патологоанатомик ўзгаришлар. Касаллик сурункали кечаётганда ўлган паррандаларда толаларининг диффуз ўчоқли йўғонлашганлиги кузатилади. Ички аъзоларда 20 фоизгача шиш пайдо бўлади. Бундай ўзгариш кўпинча тухумдон ва уруғдонда кўзга яққол ташланади. Ўлим касалликнинг ўткир кечаётган пайтида рўй берса, шиш ички аъзолар, тери-мускулларда кузатилиб, асосий ўзгаришлар марказий ва периферик нерв системаларида намоён бўлади. Зарарланган нерв толалари йўғонлашиб, шишади ва сарғиш рангда кўринади. Лимфоид тўқималарда пролифератив ўзгаришлар рўй беради. Периферик нервларда шиш пайдо бўлиб, нерв устун ва унинг ташқи пўстлоқларида диффуз ўчоқли ўзгариш вужудга келади. Кўз рангдор пардасининг эпителиал тўқималарида лимфоид, псевдоэозинофил ва плазмоцит ҳужайралар мавжудлиги кузатилади.

Диагноз ва дифференциал диагноз. Касалликка диагноз қўйиш учун унинг эпизоотологияси, клиник белгилари, патологоанатомик ўзгаришлари ҳисобга олиниб, вирусологик, серологик ва гистологик текширишлар ўтказилади. Вирусдан тайёрланган антиген пат фолликуласи материали билан РДП қўйиш яхши кўрсаткичдир. Вирус товуқ эмбриони ва культура ҳужайраларида яхши ўсиб ривожланади.

Иммунитет. Касалликнинг олдини олиш учун куркаларнинг герпес вирусидан тайёрланган (ФС-126 штаммаси) қуруқ культурал вирус вакцина қўлланилади. Вакцина куркалар вирусининг вирулентли штаммасидан олинган бўлиб, ўрдак, бедана, товуқ фибриобластларида ўстирилади. Эритилиб тайёрланган вакцина 0,2 мл дан жўжаларнинг сон мускули орасига юборилади. Иммунитет 2 ҳафтадан кейин пайдо бўлиб, парранда ҳаётининг охиригача давом этади. Шу билан бирга паррандачилик фабрикаларида комплекс чора-тадбирлар ҳам ўтказилади.

Олдини олиш. Инкубаторга тухум фақат соғлом хўжаликлардан олиб келиниши шарт. Жўжа сотиб олиб келишга ҳам худди шундай талаб қўйилади. Паррандалар қатъий ёшига қараб сақланиши зарур. Чала ёки тўлиқ фалаж кузатилиб қолгудек бўлса, дарҳол текшириб, диагнози аниқланади. Ўз вақтида профилактик дезинфекция ўтказиб турилади. Чеклаш тадбирлари қўрилади.

Хулоса

Марек касаллиги паррандачилик тармоғига жиддий иқтисодий зарар етказувчи, асаб тизими ҳамда ички аъзоларнинг пролиферитив шикастланиши билан тавсифланувчи хавфли вирусли инфекция ҳисобланади. Касаллик асосан ёш жўжалар ўртасида кенг тарқалиб, юқори кўрсаткичдаги ўлим ҳолатларини ва маҳсулдорликнинг кескин пасайишини келтириб чиқаради. Шу боис, паррандачилик хўжаликларида эпизоотик барқарорликни таъминлаш ва касалликнинг олдини олиш мақсадида қуйидаги чора-тадбирларни амалга ошириш масадга мувофиқдир:

Профилактика ва вакцинация: Касалликнинг олдини олиш учун куркаларнинг герпес вируси асосида тайёрланган махсус культурал вирус вакциналаридан фойдаланган ҳолда белгиланган муддатларда профилактик эмлаш ишларини ўтказиш.

Ветеринария-санитария назорати: Инкубация тухумлари ва жўжаларни фақатгина соғлом, эпизоотик жиҳатдан хавфсиз хўжаликлардан харид қилиш ҳамда паррандаларни ёшига қараб қатъий равишда гуруҳларга ажратиб сақлаш.

Дезинфекция ва чеклаш тадбирлари: Паррандахоналарда мунтазам равишда профилактик дезинфекция ишларини ташкил этиш, касаллик аломатлари кузатилганда эса дарҳол лаборатор ташхис қўйиб, тегишли чеклаш ва карантин тадбирларини амалга ошириш.

Адабиётлар:

- 1 С.М.Вышелевский. Хусусий эпизоотология. М. 1961 г.
- 2 Поляков А.А. «Ветеринарная дезинфекция». М, Колос. 1975 год.
- 3 Сосов Р.Ф. Эпизоотология. М. «Колос» 1974 г.
- 4 М.П.Парманов ва бошқалар. Эпизоотология. Т.1996 й.
- 5 Вет қонунчилиқ Т.1. 2. 3. 4. Тошкент.
- 6 М.П.Парманов ва бошқалар. Эпизоотология. Т. 2006 й.